

اندیشه اسلامی ۱

www.ketab.ir

آیت الله جعفر سبحانی دکتر محمد محمدرضایی

سرشناسه	:	سیحانی تبریزی، جعفر، ۱۴۰۸ -
عنوان و نام پدید آور	:	اندیشه اسلامی ۱ / جعفر سیحانی، محمد محمد رضایی.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	شانزده، ۲۴۰ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور؛ ۱۸۸۸. گروه معارف اسلامی؛ ۱/۸
شابک	:	4 - 933 - 387 - 964 - 978
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	این کتاب در سال های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	تعلیمات دینی - آموزش برنامه ای.
موضوع	:	خدانشناسی - آموزش برنامه ای.
موضوع	:	تعلیمات دینی - آزمون ها و تمرین ها (عالی).
شناسه افزوده	:	محمد رضایی، محمد، ۱۳۳۹ -
شناسه افزوده	:	دانشگاه پیام نور.
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ الف ۸ س ۲۷۷/۷ BP۷۷/۷
رده بندی دیویی	:	۷/۳۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۸۸۲۰۹

اندیشه اسلامی ۱

مؤلفان: آیت الله جعفر سبحانی - دکتر محمد محمد رضایی

ویراستار: دکتر عباس حاجیه

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۵۰۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول شهریور ۱۳۹۱

شابک: ۴ - ۹۳۳ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 933 - 4

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلبه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۳۲۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

سیزده	سخن آغازین
پانزده	مقدمه
هفده	مقدمه ویراستار
۱	بخش یکم: انسان و ایمان
۳	فصل اول: چیتی انسان
۳	خودشناسی
۵	۱. مقدمه کمال انسانی
۵	۲. پیش درآمد جهان شناسی
۶	۳. مقدمه خداشناسی
۷	۴. حلال مشکلات انسان
۸	حقیقت انسان
۸	روح، حقیقت انسان
۱۱	ابعاد روح و روان انسان
۱۱	۱. بعد ادراکی انسان
۱۱	ادراک نظری
۱۳	ادراک عملی
۱۳	۲. بُعد گرایشی انسان
۱۴	دیدگاه متفکران مغرب زمین
۱۵	انسان و بحران های فرارو
۱۶	بحران معرفتی
۱۷	بحران اخلاقی
۱۸	بحران روانی و معنوی
۱۹	نقش دین در رفع بحران های انسانی
۲۶	فصل دوم: ایمان
۲۷	مقدمه
۲۷	معنای لغوی و اصطلاحی ایمان
۲۸	ایمان و معرفت
۲۹	ایمان و عقل
۳۴	ایمان و عمل
۳۶	ایمان و اختیار
۳۷	متعلقات ایمان
۳۹	درجات ایمان

۴۵	بخش دوم: وجود خدا
۴۵	مقدمه
۴۷	فصل اول: برهان فطرت بر وجود خدا
۴۸	معنای فطرت
۴۹	فطری بودن خداشناسی
۴۹	۱. دلیل نقلی
۵۰	راه‌های تذکر و یادآوری فطرت
۵۱	۲. دلیل عقلی
۵۲	فطری بودن خداجویی و خداپرستی
۵۵	فصل دوم: برهان علی
۵۵	برهان علی
۵۶	تقریر برهان علی
۵۶	۱. تعریف علت و معلول
۵۶	۲. تعریف علت فاعلی
۵۷	۳. اصل علیت
۵۸	۴. اثبات معلولیت عالم
۵۹	۵. امتناع دور و تسلسل در علل
۶۳	فصل سوم: برهان نظم
۶۳	برهان نظم
۶۵	ساختار مشترک برهان نظم
۶۵	تعریف نظم
۶۶	تقریرهای مختلف برهان نظم
۶۶	۱. برهان هدفمندی
۶۷	۲. برهان نظم از موارد جزئی
۶۸	۳. برهان هماهنگی در کل عالم
۶۹	برهان نظم و نظریه تکامل
۷۳	بخش سوم: صفات خدا
۷۵	فصل اول: امکان شناخت صفات خدا
۷۶	۱. دیدگاه اهل تعطیل
۷۶	نقد و بررسی
۷۷	۲. دیدگاه اهل تشبیه
۷۷	نقد و بررسی
۷۸	۳. دیدگاه اثبات بلا تشبیه
۸۲	فصل دوم: راه‌های شناخت صفات خدا
۸۳	۱. راه عقلی
۸۵	۲. سیر در آفاق و انفس
۸۶	۳. قرآن و روایات

۸۶	۴. کشف و شهود
۸۶	توقیفی بودن اسما و صفات الهی
۹۰	فصل سوم: انواع صفات خدا
۹۱	۱. صفات ثبوتی و سلبی
۹۲	شمار صفات ثبوتی و سلبی
۹۲	۲. صفات ذاتی و فعلی
۹۳	۳. صفات کلی و اضافی
۹۳	۴. صفات نبوتی ذاتی
۹۳	۱. علم الهی
۹۴	مراتب علم خدا
۹۴	۱. علم خدا به ذات خود
۹۴	۲. علم خدا به موجودات پیش از آفرینش آنها
۹۵	۳. علم خدا به موجودات بعد از آفرینش آنها
۹۶	قرآن کریم و علم الهی
۹۶	علم خدا از نگاه روایات
۹۷	۲. قدرت الهی
۹۷	دلایل قدرت الهی
۹۸	عمومیت قدرت خدا
۹۹	۳. حیات الهی
۱۰۰	حیات مخلوقات
۱۰۲	۴. خدا بینا و شنواست
۱۰۲	۵. اراده الهی
۱۰۵	۶. حکمت
۱۰۵	معانی حکمت
۱۰۸	۷. عدل
۱۰۹	معنا و اقسام عدل
۱۰۹	۱. عدل تکوینی
۱۱۰	۲. عدل تشریعی
۱۱۰	۳. عدل جزایی
۱۱۷	بخش چهارم: مسئله شر
۱۱۸	تعریف و اقسام شر
۱۱۹	راه حل های مسئله شرور
۱۲۰	۱. شر، لازمه جهان مادی است
۱۲۲	اشکال کم تر بودن خیرات نسبت به شرور
۱۲۳	۲. شر ناشی از آزادی انسان است
۱۲۵	۳. شر ناشی از جزئی نگری است
۱۲۶	۴. شر ناشی از جهل انسان است
۱۲۷	راز و فواید شرور جهان
۱۲۸	۱. شرور، لازمه ذاتی عالم ماده
۱۲۸	۲. شرور، علت شکوفاشدن استعدادها

۱۲۸	۳. شر، عاملی برای بیداری از غفلت
۱۲۹	۴. شرور، هدیه‌ای به بندگان خاص
۱۲۹	۵. شرور، آزمون الهی
۱۳۵	بخش پنجم: توحید و شرک
۱۳۶	مراتب توحید
۱۳۶	۱. توحید در ذات (ذاتی)
۱۳۶	توحید ذاتی در قرآن و روایات
۱۳۷	دلیل عقلی بر توحید ذاتی
۱۳۸	ذات خدا بسیط است و جزء ندارد
۱۳۹	تثلیث
۱۴۰	۱. توحید صفاتی
۱۴۱	۲. توحید در حالتیت
۱۴۲	۴. توحید در ربوبیت
۱۴۵	۵. توحید در تشریع و تقنین
۱۴۵	۶. توحید در اطاعت
۱۴۷	۷. توحید در حالتیت
۱۴۸	۸. توحید در عبادت
۱۴۹	توسل به اولیای الهی
۱۵۱	بزرگداشت انبیا و اولیای الهی
۱۵۳	تبرک جستن به آثار اولیای الهی
۱۵۳	نماز
۱۵۵	اسرار نماز
۱۵۵	۱. تجلی یاد خدا
۱۵۶	۲. تجلی وحدت
۱۵۶	۳. عامل رفع فاصله طبقاتی
۱۵۷	۴. مایه پرهیزگاری
۱۵۸	۵. اطاعت‌پذیری
۱۵۸	۶. مایه پاکیزگی
۱۵۸	۷. تجلی اخلاص
۱۵۹	۸. مایه شادابی و نشاط
۱۵۹	۹. مایه انضباط و وقت‌شناسی
۱۵۹	دلیل عبادت انسان
۱۶۷	بخش ششم: معاد و جاودانگی انسان
۱۶۸	کلیات
۱۶۸	معنای معاد
۱۶۸	اهمیت معاد
۱۶۹	منابع شناخت در باب معاد
۱۷۱	اهتمام قرآن به موضوع معاد
۱۷۳	وابستگی معاد به روح
۱۷۴	نمونه‌های مشابه معاد

۱۷۴	۱. ابراهیم و احیای مردگان
۱۷۴	۲. زنده شدن عذیر
۱۷۵	۳. اصحاب کهف
۱۷۶	۴. زنده شدن مردگان به دست عیسی علیه السلام
۱۷۶	۵. رویش گیاهان
۱۷۷	براهین عقلی معاد
۱۷۷	۱. برهان فطرت
۱۷۹	۲. برهان حکمت
۱۷۹	۳. برهان عدالت
۱۸۱	۴. برهان معقولیت
۱۸۲	منکران معاد و انگیزه انکار
۱۸۳	شبیه اعاده معدوم
۱۸۴	شبیه قدرت فاعل
۱۸۴	شبیه علم فاعل
۱۸۵	انواع معاد
۱۸۶	قرآن و معاد جسمانی و روحانی
۱۸۷	۱. لذت خشنودی خدا
۱۸۸	۲. رنج فراق محبوب
۱۸۹	تناسخ و معاد
۱۹۲	تناسخ و منسخ
۱۹۳	مرگ، پنجره‌ای به زندگی نو
۱۹۳	۱. معنای مرگ
۱۹۴	۲. آیا مرگ امر عدمی است؟
۱۹۴	۳. مرگ، سنت حتمی و همگانی
۱۹۵	۴. وحشت از مرگ
۱۹۶	۵. انواع مرگ‌ها در قرآن
۱۹۶	الف) مرگ‌های دشوار و آسان
۱۹۷	ب) مرگ تن و قلب
۱۹۸	ج) مرگ فرد و جامعه
۱۹۸	د) مرگ افتخارآمیز
۱۹۸	۶. توبه در حال مرگ
۱۹۹	۷. وصیت در حال مرگ
۱۹۹	۸. ناآگاهی انسان از مرگ خویش
۲۰۰	قبر و عالم برزخ
۲۰۱	تصویر رستاخیز
۲۰۱	۱. نشانه‌های رستاخیز
۲۰۱	وضع زمین و دریاها و کوه‌ها
۲۰۲	وضع آسمان و ستارگان
۲۰۲	نفخ صور
۲۰۲	۲. اوصاف رستاخیز
۲۰۲	۱. واقع‌شدنی و تردیدناپذیر
۲۰۳	۲. نزدیک‌بودن

۲۰۳	۳. حق
۲۰۳	۴. خیر بزرگ
۲۰۳	۵. فراخوانی همراه رهبر
۲۰۳	۶. فریاد
۲۰۳	۷. فرار از بستگان، قطع پیوندها و جدایی
۲۰۴	۸. پیرکننده
۲۰۴	۹. آشکارشدن رازها
۲۰۴	۱۰. سودن دادن مال و فرزند
۲۰۴	۱۱. پذیرفته نشدن عذرها
۲۰۴	۱۲. حسرت
۲۰۴	قیامت و حساب پندگان
۲۰۵	۱. حسابرس کیست؟
۲۰۶	۲. متعلق حساب چیست؟
۲۰۷	۳. حسابرسی و اتمام حجت
۲۰۷	میزان
۲۰۸	۱. معنای میزان
۲۰۹	۲. میزان برای چه کسانی است؟
۲۰۹	گواهان روز رستاخیز
۲۱۰	الف) شاهدان بیرون از وجود انسان
۲۱۰	۱. خدا
۲۱۰	۲. پیامبران الهی
۲۱۰	۳. پیامبر اسلام
۲۱۱	۴. فرشتگان
۲۱۱	۵. زمین
۲۱۱	۶. زمان
۲۱۲	۷. قرآن
۲۱۲	۸. نامه اعمال
۲۱۳	ب) شاهدان درون وجود انسان
۲۱۳	۱. اعضای بدن
۲۱۳	۲. پوست بدن
۲۱۳	تجسم اعمال
۲۱۵	بهشت و جهنم
۲۱۵	آفرینش کنونی بهشت و جهنم
۲۱۶	راه رسیدن به بهشت
۲۱۷	۱. ایمان و عمل صالح
۲۱۷	۲. تقوا
۲۱۷	۳. پیروی از خدا و رسول
۲۱۸	۴. راستی و راستگویی
۲۱۸	۵. احسان و نیکوکاری
۲۱۸	۶. صبر و بردباری در راه خدا
۲۱۹	۷. اهتمام به نماز
۲۱۹	۸. انفاق در راه خدا

۲۱۹

۲۲۰

۹. هجرت و جهاد
۱۰. شهادت در راه خدا

۲۳۳

۲۳۶

۲۳۷

کتابنامه

فارسی

لاتین

پاسخنامه

www.ketab.ir

مقدمه

در زندگی انسان، تعقل و خردورزی و سپس انتخاب اعتقاد درست، بسیار اهمیت دارد، زیرا انتخاب هر اعتقاد و تفکری، قطعاً در سرنوشت و اعمال انسان اثر می‌گذارد و می‌توان گفت که رفتار آدمی، جلوه بیرونی همان باورهاست. اصولاً تفاوت اساسی بین افراد صالح و غیر صالح به اعتقاد و تفکر آنها برمی‌گردد. از این رو است که قرآن، انسان را بسیار به اندیشه‌ورزی و انتخاب راه و اعتقاد صحیح و احسن و التزام به آن، دعوت می‌کند، به گونه‌ای که بدترین جنیدگان نزد خدا کسانی هستند که کر و لال‌اند و اصلاً تعقل نمی‌کنند. بنابراین، قبل از هر چیز انسان باید درباره‌ی امری که در زندگی‌اش سرنوشت‌ساز است به تفکر بپردازد.

از مسائل بسیار مهم و سرنوشت‌ساز در سعادت آدمی، تفکر در باب انسان، خدا و معاد است آدمی اگر به درستی خود را بشناسد و توانایی‌ها و کنجینه‌های فطری خود را کشف کند، می‌تواند به سعادت و کامیابی نائل گردد. بنابراین، اولین وظیفه انسان، این است که خود را نیک بشناسد: از چه آفریده شده است و چه کسی او را آفریده است و چه توانایی‌هایی در نهاد او قرار دارد، خودشناسی اگر به درستی انجام گیرد، می‌تواند به شناخت خدا و معاد نیز بینجامد. اعتقاد به خدا و معاد، چهره زندگی انسان را دگرگون می‌کند. فردی را در نظر بگیرید که خود را مخلوق و آفریده خدای حکیم و علیم و قدیر می‌داند که ارتباط مخلوقانه‌اش با او در هر لحظه برقرار است، خلقت خود را بی‌هدف ندانسته و زندگی دنیایی خود را فرصتی برای تعالی و تکامل خود می‌داند

نه صرفاً خوش گذرانی زودگذر مادی، تعالیم پیامبران را نه مزاحم آزادی خود بلکه تکامل ساز روح آدمی می‌داند، جهان را به این زندگی مادی منحصر ندانسته، بلکه بر آن است که این دنیا مزرعه آخرت است و کوشش و اعمال او، زندگی جاودانه را رقم خواهد زد، خدا را بر تمام اعمال خود ناظر می‌داند که کوچک‌ترین عمل او از چشم حسابرسان الهی مخفی نیست، هیچ ظلمی را به بندگان خدا روا نمی‌دارد، برای رشد و تعالی بندگان خدا دل می‌سوزاند و از پای نمی‌نشیند. او چگونه عمل خواهد کرد؟

سال فرد دیگری را در نظر بگیرید که خود را در حد سایر حیوانات تنزل می‌دهد که هیچ هدفی جز خوش گذرانی و لذت‌طلبی در این دنیا ندارد، خود را مخلوق موجودات بی‌جان و بی‌مغز می‌داند که هیچ هدفی از خلقت او نداشته‌اند، زندگی را به این زندگی دنیوی محدود دانسته که تنها فرصتی است برای خوش گذرانی هرچه بیشتر، استعمار، استثمار، ظلم و تعدی به دیگران، همه در راستای لذت‌طلبی او قابل توجیه‌اند. او چگونه عمل خواهد کرد؟

بدین‌سان، اهمیت و نقش خودشناسی، خداشناسی و معادشناسی جلوه‌گر می‌شود. و اهمیت درس اندیشه اسلامی در دل‌شگاه‌ها در این راستا توجیه‌پذیر است.

این کتاب در حد خود کوششی ناچیز برای خردورزی و شناخت صحیح در باب این سه موضوع اساسی است، امید است که در انجام رسالت خود، کامیاب شود. خداوند را بر این توفیق، سپاس می‌گوییم. در عین حال از آنجا که هیچ کار بشری، عاری از نقص و کاستی نیست، نقدهای اساتید و اندیشوران را به دیده منت می‌نهم.

در پایان، از زحمات بی‌وقفه تمام دست‌اندرکاران مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها که در تولید این اثر نقش آفرین بوده‌اند سپاس گزاریم، مخصوصاً از تلاش‌های رئیس مرکز، مدیر پژوهش و کارشناس گروه مبانی نظری اسلام صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نماییم.

جعفر سبحانی - محمد محمدرضایی

مقدمه ویراستار

در سال‌های اخیر کتاب اندیشه اسلامی یک که به حق می‌توان آن را یکی از مهمترین کتب دانشگاهی دانست برای دانشگاه پیام‌نور مختصر گردیده بود و چیزی حدود صد صفحه از آن کاسته شده بود. این امر باعث تضعیف کتاب و تا حدود زیادی نارسایی متن باقیمانده گردیده بود که در طول چند سال تدریس آن، این نقیصه کاملاً آشکار شده است. از سویی خود متن برای بهتر استفاده شدن برای دانشجویان لازم بود که دارای توضیحات فراوانی گردد. در این راستا گروه محترم معارف اسلامی دانشگاه پیام‌نور با هماهنگی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها تصمیم گرفتند تا اصل این کتاب را برای ویراستاری و به روز سازی به این جانب بسپارند. از آن جا که کتاب دارای محتوای غنی و پر باری است تصمیم گرفته شد تا متن بدون تغییر باقیمانده ولی توضیحات و کارهای ویراستاری برای غنی‌تر نمودن کتاب صورت پذیرد. در این راستا امور زیر به انجام رسید تا دانشجویان عزیز هر چه بیشتر از کتاب بهره ببرند:

۱. تمامی اصطلاحات پیچیده متن در پاورقی توضیح داده شد و هر کجا لازم بود توضیحی به متن افزوده شود در پاورقی این کار به انجام رسید. در این راستا همه پاورقی‌های موجود در کتاب حاصل تحقیقات ویراستار است.
۲. در آغاز هر فصل‌ها برای بهتر شناختن ماهیت آن فصل و کارکرد آن، هدف کلی و اهداف رفتاری ارائه گردید.

۳. در پایان همه فصل خلاصه کل فصل و درس برای مطالعه سریع دانشجویان عزیز ارائه گردیده است تا ماهیت درس را دریابند و متن را بهتر درک نمایند.
۴. کلیه ارجاعات، آیات و ترجمه‌ها به متن برده شد تا دانشجو بتواند در کنار مطالعه ترجمه و ارجاع مربوطه را نیز ببیند.
۵. تعداد معدودی توضیحات مؤلفین محترم کتاب که در پاورقی آمده بود در متن جایابی مناسب گردید.

در پایان ضمن تشکر از همه عزیزان مدد رسان در دانشگاه پیام‌نور که این جانب را در انجام ویراستاری این کتاب مهم و با ارزش تشویق و یاری نمودند و آن را به زیور طبع آراستند و نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها که کار این حقیر را مورد تأیید قرار دادند سیاست‌گذاری نموده و اذعان می‌دارم که هرچه کاستی در آن مشاهده شود از سوی این جانب است و از همه عزیزان صاحب نظر درخواست می‌نمایم تا هر نقصی را که مشاهده نمودند به این حقیر منعکس نمایند تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی رفع اشکال گردد.

دکتر عباس حاجیها